

OMAISHOIDON TUEN KEHITYS

Omais- ja perhehoidon kyselyn (OMPE) tuloksia

Päijät-Hämeen omaishoidon maakuntapäivä 19.3.2019

Suvi Leppäaho, tutkija, THL

ESITYKSEN TEEMAT

1. Millaisia omaishoitoperheet ovat?
2. Omaishoitajien hoitotehtävää ja omaishoitoperheitä tukevat palvelut
3. Omaishoidon vapaat
4. Omaishoidon tuen palkkiot ja asiakasmaksut
5. Omaishoidon suuntaviivat

Esityksessä kuvataan

Kaikenikäisten omaishoidon tuen kehityssuuntia omaishoitolakeihin tehtyjen muutosten jälkeen vuonna 2017

Esityksen asiasanoja

omaishoito, laki, tukipalvelut, vapaat, hyvinvointi- ja terveystarkastukset, valmennus, koulutus, palkkiot, asiakasmaksut, rahoitus

NÄIN OMPE-TUTKIMUS TEHTIIN

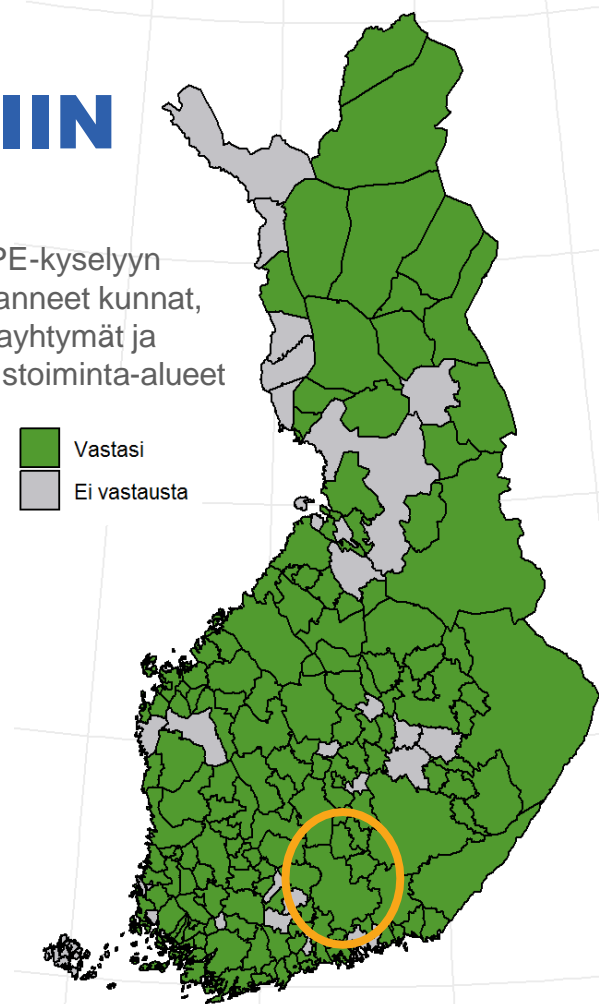
- **Toteutettiin** THL:n ja sosiaali- ja terveysministeriön (STM) yhteistyönä ja osana Ikäihmisten koti- ja omaishoidon kärkihanketta (I&O)
- **Selvitettiin** mitä vaikutuksia 1.7.2016 voimaan tulleilla omais- ja perhehoitoa koskevilla lakiuudistuksilla, sekä omais- ja perhehoidon kehittämisen lisämäärärahalla on ollut kunnissa
- **Lähetettiin** Manner-Suomen kuntien, kuntayhtymien ja yhteistoiminta-alueiden asiantuntijoille syyskuussa 2018
- **Tuottaa** joidenkin kysymysten osalta seurantatietoa – THL teki edellisen selvityksen viimeksi vuonna 2012

Tutkimus kattaa Manner-Suomessa

- 86 % (n=163) kunnista
- 84 % (n=38 473) omaishoitajista
- 82 % (n=39 211) omaishoidettavista

OMPE-kyselyyn
vastanneet kunnat,
kuntayhtymät ja
yhteistoiminta-alueet

1

MILLAISIA OMAISHOITOPERHEET OVAT?

Tavallisimmin omaishoitajana on nainen ja hoidettavana puoliso

Sukupuolijakauma	2012	2017
Omaishoitajat, naisia	69 %	70 %
Omaishoidettavat, naisia	44 %	45 %
Omaishoitajien perhe- tai hoitosuhde omaishoidettavaan	2012	2017
Puoliso	58 %	60 %
Vanhempi	23 %	21 %
Lapsi	14 %	14 %
Muu omainen tai läheinen	5 %	5 %

- Omaishoitajista valtaosa on naisia, mutta omaishoidettavissa naisia ja miehiä on yhtä paljon
- Omaishoitajat ovat useimmin omaishoidettavien puolisoita ja seuraavaksi yleisimmin vanhempia
- Omaishoitoperheiden sukupuolijakauma ja perhesuhteet ovat yhtenevät vuosina 2012 ja 2017

Muistisairauksista on tullut yleisin omaishoidon syy

Omaishoidettavien pääasialliset hoidon ja huolenpidon tarpeiden syyt	2012	2017
Muistisairaus tai muut muistiongelmät	26 %	34 %
Pitkäaikainen fyysinen sairaus tai vamma	25 %	24 %
Fyysisen toimintakyvyn heikkeneminen	29 %	21 %
Kehitysvammaisuus	15 %	14 %
Muut syyt (esim. psykiatriset sairaudet, päihdesairaudet, hoidollisesti raskas siirtymävaihe)	5 %	7 %

- Omaishoidon tarpeeseen vaikuttavat usein monet yhtäaikaiset toimintakyvyn vajeet tai sairaudet
- Omaishoidettavien pääasiallisena hoidon huolenpidon tarpeen syynä on yhä useammin muistisairaudet
- Muistisairauksien osuus kasvoi 8 % vuosina 2012–2017
- Psykiatrisia sairauksia tai päihdesairauksia tunnustetaan harvoin omaishoidon ensisijaiseksi syyksi

Omaishoito koskee kaikkia ikäryhmiä

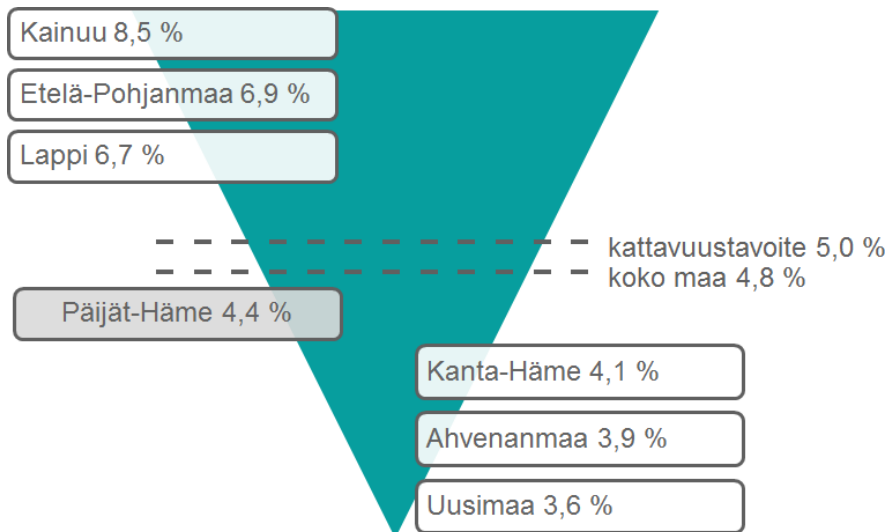
Omaishoitajien ikäjakauma v. 2017	OMPE-kysely, THL	Sotkanet, THL
Alle 18-vuotiaat	2,1 %	-
18–64-vuotiaat	39,0 %	-
65–74-vuotiaat	24,0 %	58,0 %
75–84-vuotiaat	24,0 %	
Yli 84-vuotiaat	10,9 %	
Omaishoidettavien ikäjakauma v. 2017	OMPE-kysely, THL	Sotkanet, THL
Alle 18-vuotiaat	15,8 %	16,4 %
18–64-vuotiaat	15,9 %	16,4 %
65–74-vuotiaat	17,2 %	16,7 %
75–84-vuotiaat	30,5 %	29,4 %
Yli 84-vuotiaat	20,6 %	21,1 %

- OMPE-kyselyn ja virallisen tilaston omaishoitajien ja omaishoidettavien ikäryhmittäiset osuudet vastaavat toisiaan
- Omaishoitajien ikäryhmittäisiä lukumääriä ei ole tilastoitu yhtä hyvin kuin omaishoidettavien
- Omaishoitajissa ja -hoidettavissa painottuvat iäkkäät henkilöt
 - 65 vuotta täyttäneiden omaishoitajien osuus on lähes kaksinkertaistunut 20 vuoden aikana

67,2 %

75 vuotta täyttäneiden omaishoidettavien kattavuustavoitteeseen ei yletetä kaikkialla Suomessa

75 vuotta täyttäneiden omaishoidettavien osuus vastaavanikäisestä väestöstä maakunnissa vuonna 2017

Lähde: Sotkanet, THL

- 75 vuotta täyttäneitä omaishoidettavia on eniten Kainuussa ja vähiten Uudellamaalla suhteutettuna vastaavanikäiseen väestöön
- Eroja selittävät osin alueelliset erityispiirteet, kuten väestötiheys sekä koulutus- ja työllisyysaste
- OMPE-kyselyssä 74 % kunnista arvioi omaishoitajiksi haluavien määrän olevan riittävä

53 % kunnista saavutti viiden prosentin kattavuustavoitteen vuonna 2017

2

OMAISHOITAJIEN HOITOTEHTÄVÄÄ JA OMAISHOITOPERHEITÄ TUKEVAT PALVELUT

Omaishoidon tuen tarvetta arvioidaan ensisijaisesti kotikäynnin perusteella

Omaishoidettavan hoidon ja avuntarpeen arviointiin seuraavia arviointitapoja käyttäneet kunnat vuonna 2017

	lapset	työ-ikäiset	iäkkäät
Arviointi kotikäynnin yhteydessä	90 %	92 %	98 %
Lääkärin arvion perusteella	57 %	58 %	54 %
Muulla arviointitavalla	21 %	21 %	37 %

- Päätös tuen myöntämisestä voi perustua useisiin arviointikeinoihin; ja arvioinnin apuna voidaan käyttää esimerkiksi toimintakyvyn mittareita tai RAI-arvioiteja
- **lällä** ei ollut merkittävää vaikutusta siihen, missä yhteydessä arviointi tehtiin
- Lähes aina omaishoidon tarpeen arviointi sisälsi **kotikäynnin** omaishoidettavan luokse, mikä oli tärkein arviointikeino myös vuonna 2012
- Noin puolessa kunnista tarvetta arvioitiin myös **lääkärin arvion** perusteella
- Lisäksi arvioiteja tekivät moniammatilliset tiimit ja muut sote-ammattilaiset

Kaikki lain edellyttämät hoito- ja palvelusuunnitelman sisällöt huomioidaan puolessa kunnista

Omaishoidon hoito- ja palvelusuunnitelman sisällössä seuraavat osa-alueet aina huomioivat kunnat

Omaishoitajan antaman hoidon määrä ja sisältö	90 %
Hoidettavalle tarpeellisten sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen määrä ja sisältö	74 %
Omaishoitajan hoitotehtävää tukevien palvelujen määrä ja sisältö	73 %
Hoidettavan hoidon järjestäminen hoitajan vapaan, terveydenhoitoon liittyvien käyntien tai muun poissaolon aikana	81 %

- Omaishoitolain mukaan omaishoidon tuesta on laadittava hoito- ja palvelusuunnitelma yhdessä omaishoidettavan ja omaishoitajan kanssa
- Myös suunnitelman vähimmäissisältö on määritelty laissa
- Yksittäin lain edellyttämät osa-alueet oli huomioituna melko kattavasti, mutta kaikki neljä osa-aluetta oli aina huomioituna hoito- ja palvelusuunnitelmassa 55 % kunnista

Omaishoitolaki
7 § Hoito- ja palvelusuunnitelma

Runsaalle kolmannekselle omaishoitoperheistä ei myönnetä lisäpalveluja omaishoidon tuen lisäksi

Vastanneissa kunnissa noin 16 500 omaishoitoperheelle oli nimetty **omatyöntekijä**

Lakisääteisen vapaan lisäksi myönnettyjä **hoitopäiviä kodin ulkopuolella** sai noin 5 600 omaishoitoperhettä

Omaishoitoperheet olivat harvemmin **kotihoidon ja kuntoutuspalvelujen** piirissä

- Omaishoitotilannetta ja omaishoitajan jaksamista tukevia palveluja voidaan myöntää tilanteesta riippuen omaishoitajalle tai -hoidettavalle
- Sosiaalihuoltolain mukaan asiakkaalle on nimettävä omatyöntekijä, jonka tehtävänä on edistää asiakkaan tarpeiden ja edun mukaisten palvelujen toteutumista
- Noin 40 %:lle omaishoitoperheistä **ei myönnetty muita omaishoidon tuen palveluja** kuin hoitopalkkio ja lakisääteiset vapaat

Sosiaalihuoltolaki
42 § Omatyöntekijä
4 § Omaishoitajalle järjestettävä vapaa

Omaishoitajien hyvinvointi- ja terveystarkastuksia järjestetään jo laajasti

Omaishoitajien hoitotehtävää tukevia palveluja järjestäneet kunnat vuonna 2017

Hyvinvointi- ja terveystarkastukset	84 %
Koulutus	39 %
Valmennus (lakisääteinen 1.1.2018 alkaen)	42 %

68 % kunnista teki **suunnitelman omaishoitajien valmennuksen järjestämiseksi** vuodelle 2018

- Kuntien tehtävänä on järjestää omaishoitajille hyvinvointi- ja terveystarkastuksia, koulutusta ja valmennusta tarpeen mukaan
- Hyvinvointi- ja terveystarkastuksia järjestettiin lähes kaikissa kunnissa, mutta uusille omaishoitajille tarkoitettua valmennusta ja omaishoitotyötä tukevaa koulutusta järjestettiin alle puolessa kunnista
- Omaishoitajan valmennusta koskevaa säännöstä sovellettiin 1.1.2018 alkaen, mutta valmennuksen järjestämiseen liittyvä suunnittelu voitiin aloittaa heti lain voimaantulua

Omaishoitolaki 3 a §
Omaishoitajan hoitotehtävää tukevat palvelut

Hyvinvointi- ja terveystarkastusten sisältö on monipuolinen

Omaishoitajien hyvinvointi- ja terveystarkastusten sisällössä seuraavat osa-alueet huomioivat kunnat

Omaishoitajan voimavarat ja jaksaminen	86 %
Terveyden edistäminen sekä sairauksien ehkäisy, tunnistaminen ja hoito	85 %
Toimintakyvyn arviointi, edistäminen ja ylläpito	85 %
Tuen ja palvelujen riittävyys ja soveltuvuus omaishoitajan ja hänen perheensä tarpeisiin	83 %
Omaishoitajan mieliala	82 %
Hoidettavan vaikeat muisti- tai käytösongelmat	82 %
Kuntoutusmahdollisuudet	80 %
Kodin ja muun asuin- ja elinympäristön olosuhteet, kodin muutostöiden tarve sekä apuvälineiden ja niiden käyttöön liittyvän opastuksen tarve	79 %
Hoidon sitovuus	79 %
Koettu terveydentila	75 %
Suhde hoidettavaan	70 %
Omaishoitajan vapaapäivien käyttö	66 %

- Omaishoitajien hyvinvointi- ja terveystarkastusten sisältö on laaja, mutta myös **vapaapäivien käyttöön** tulisi kiinnittää huomiota tarkastuksissa
- Hyvinvointi- ja terveystarkastuksia voidaan toteuttaa samassa kunnassa useilla tavoin:
 - 82 % kunnista järjestää tarkastuksia **hoitajan tai lääkärin vastaanotolla**,
 - 22 % omaishoitajan kotona,
 - 4 % sähköisinä tarkastuksina ja
 - 4 % muutoin

Kunnat arvioivat omaishoitajien tuen ja palvelujen olevan riittäviä

Omaishoidon tuen ja palvelujen riittävyys seuraaville kohderyhmille kuntien arvioimana

65 vuotta täyttäneet omaishoitajat	Täysin riittävästi 11 % Melko riittävästi 81 % Melko riittämättömästi 8 % Täysin riittämättömästi 0 %
Työikäiset omaishoitajat	Täysin riittävästi 13 % Melko riittävästi 69 % Melko riittämättömästi 17 % Täysin riittämättömästi 6 %

- Kuntien asiantuntijat arvioivat sekä iäkkäille että työikäisille omaishoitajille suunnattujen tuen ja palvelujen riittävyysden olevan hyvällä tasolla
- Työikäisten omaishoitajien tuen ja palvelujen arvioitiin olevan riittämättömiä useammin kuin iäkkäiden omaishoitajien

3

OMAISHOIDON VAPAAT

Valtaosalle omaishoitajista myönnetään vapaata lähes ympärivuorokautisesti sitovan omaishoidon perusteella

Omaishoitajien vapaa-oikeus		2017
Kaksi vuorokautta kuukaudessa		20 %
Kolme vuorokautta kuukaudessa		80 %
Omaishoidon tukeen sisältyvien vapaapäivien pitäminen		2012 2017
Vapaita pitäneet omaishoitajat	50 %	54 %

- Omaishoitolain mukaan omaishoitajilla on oikeus vähintään kahteen vapaavuorokauteen kuukaudessa ja kolmeen mikäli on hoito hyvin sitovaa
- Merkittävälle osalle omaishoitajista myönnetään kolme vapaavuorokautta kuukaudessa, ja vain noin puolet omaishoitajista käyttävät heille myönnettyjä vapaita
- Kunta ja omaishoitaja voivat sopia, että omaishoitaja pitää vapaansa useampana alle vuorokauden pituisena jaksona

73 % kunnista vapaiden jaksotuksia tehdään omaishoitajien toiveesta, mutta toisinaan myös kuntien toiveesta (8 %)

Omaishoitolaki 4 §
Omaishoitajalle järjestettävä vapaa

Vapaan aikainen hoito järjestetään useimmin ympärivuorokautisen hoidon toimintayksikössä

Omaishoidettavan hoidon järjestäminen omaishoitajan vapaan aikana	2012	2017
Lyhytaikaishoitona ympärivuorokautisen hoidon toimintayksikössä	40 %	38 %
Sijaishoitona toimeksiantosopimuksella omaishoidettavan kotona	10 %	21 %
Lyhytaikaishoitona tavallisen palveluasumisen toimintayksikössä	16 %	7 %
Perhehoitona	4 %	5 %
Kunnan järjestämän kotihoidon palveluilla	2 %	5 %
Sukulaisten, naapureiden tai vapaaehtoisten avulla	11 %	2 %
Jokin muu järjestely (esim. palveluseteli)	17 %	22 %

- Omaishoitolain mukaan kunnan tehtävänä on huolehtia omaishoidettavan hoidon järjestämisestä hoitajan vapaan aikana
- Hoito järjestetään edelleen yleisimmin ympärivuorokautisen hoidon toimintayksikössä, kuten tehostetussa palveluasumisessa
- Toimeksiantosopimuksellinen sijaishoito oli kaksi kertaa yleisempi omaishoidon vapaajärjestely kuin viisi vuotta aiemmin

Omaishoitolaki 4 §
Omaishoitajalle järjestettävä vapaa

3. Omaishoidon vapaat

Omaishoitajien vapaiden käytössä on alueellista vaihtelua

Etelä-Karjalassa lähes kaikki (99 %) omaishoitajat pitivät lakisääteisiä vapaitaan vuonna 2017, toiseksi eniten vapaita käytettiin Pohjois-Savossa (79 %) ja kolmanneksi eniten Kanta-Hämeessä (70 %)

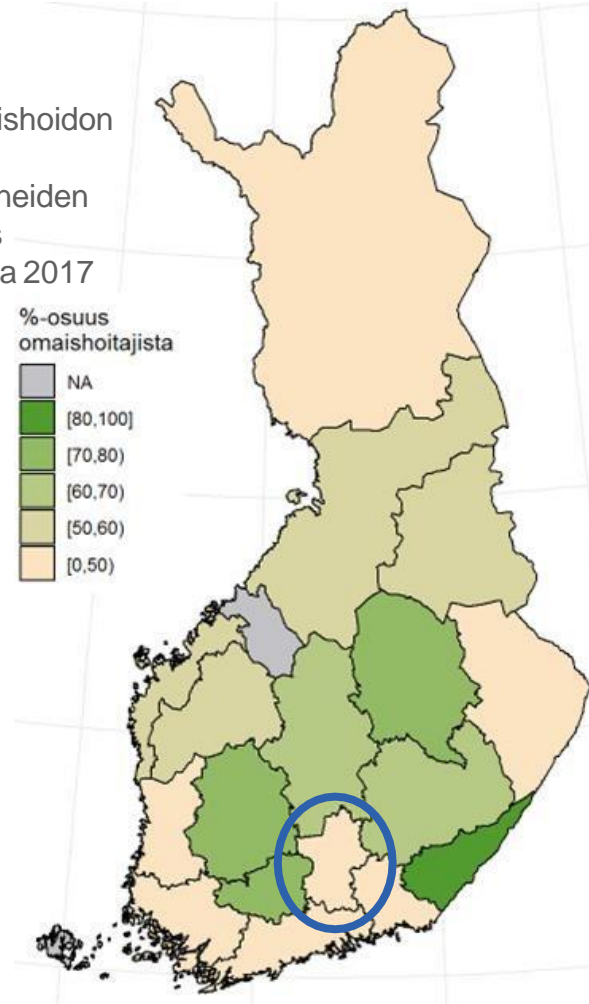
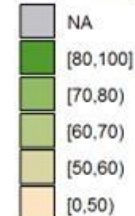
Päijät-Hämeessä 47 % omaishoitajista käytti vapaitaan

Vähiten vapaita käytettiin Satakunnassa (39 %), Uudellamaalla (40 %) ja Lapissa (42 %)

Vähintään osan omaishoidon tukeen sisältyvistä vapaapäivistä käyttäneiden omaishoitajien osuus maakunnittain vuonna 2017

%-osuus omaishoitajista

'Epävirallisille omaishoitajille' järjestetään vapaita vain vähän

Yli kolmasosa vastanneista kunnista myönsi vapaita läheisauttajille

Näissä kunnissa vapaita myönnettiin yhteensä vähän yli 500 läheisauttajalle ja heistä 92 % piti heille myönnetyt vapaat vuonna 2017

- Sosiaalihuoltolain mukaan kunta voi myöntää tarvittaessa vapaita henkilölle, joka vastaava läheisensä päivittäin sitovasta hoidosta ilman omaishoidon sopimusta
- STM:n arvioiden mukaan noin 20 000 henkilöä toimii epävirallisina omaishoitajina tehden sitovaa ja vaativaa läheisauttamistyötä
- Vapaita myönnetään vielä kovin vähäisesti läheisauttamista tekevien kokonaismäärään nähden

Sosiaalihuoltolaki 27 b §
Omaistaan tai läheistään hoitavan henkilön vapaa

4

OMAISHOIDON TUEN PALKKIOT JA ASIAKASMAKSUT

Omaishoidon tuen palkkion minimi säädetään laissa, muutoin palkkioiden määrittely jää kuntien päätettäväksi

Palkkioluokkien lukumäärä kunnissa vaihteli kahden ja kymmenen välillä

Useimmissa kunnissa on käytössä kolme tai neljä palkkioluokkaa

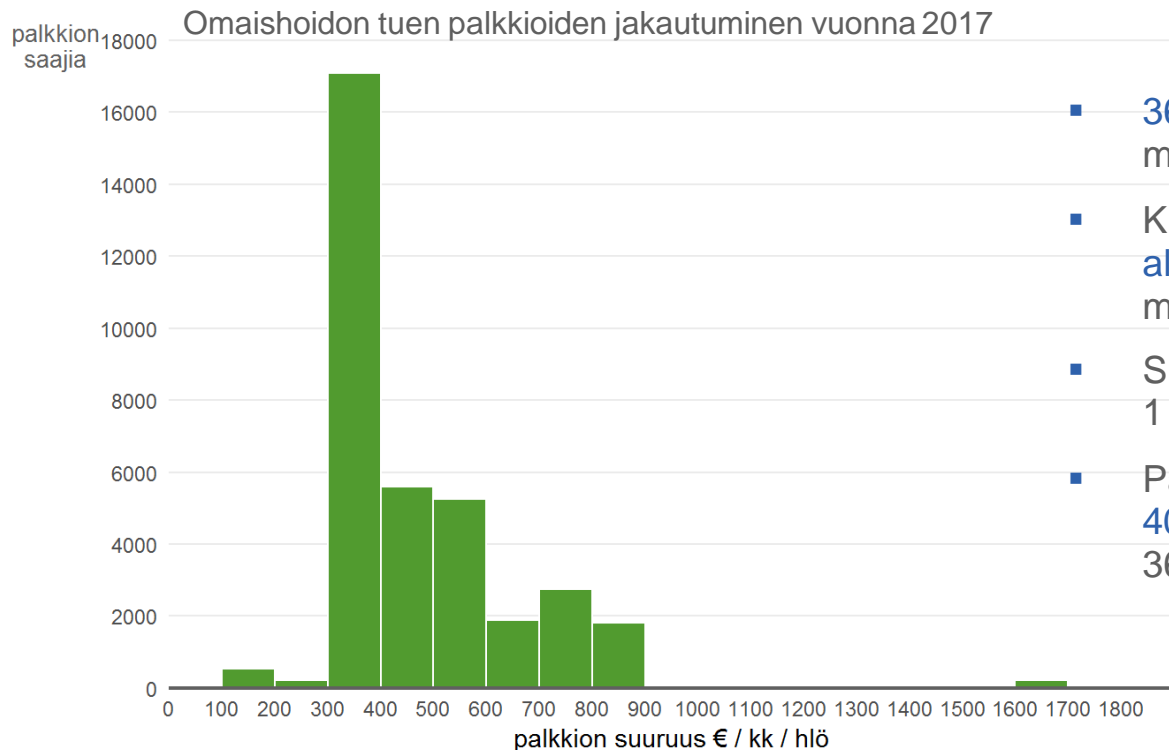
Jossain kunnissa on käytössä ns. ennalta ehkäisevä palkkioluokka, joka on suuruudeltaan alle lain määrittämän minimipalkkion

- Kunnat voivat päättää palkkioluokkien lukumäärän ja palkkioiden suuruudet
- Omaishoitolain mukaan hoitopalkkion vähimmäismäärä oli 392,00 euroa kuukaudessa vuonna 2017
- Hoidollisesti raskaan siirtymävaiheen aikana maksettava hoitopalkkio on vähintään 784,01 euroa kuukaudessa

Omaishoitolaki
5 § Hoitopalkkio
6 § Hoitopalkkion määrän tarkistaminen

Puolet omaishoitajista saa pientä omaishoidon tuen palkkiota

- 360–400 euron kuukausipalkkiota myönnetään 48 %:lle omaishoitajista
- Kunkin kunnan itsensä määrittelemää alimman palkkioluokan mukaista palkkiota maksetaan 60 %:lle omaishoitajista
- Suurin käytössä oleva palkkioluokka on 1 759 €/kk
- Palkkioiden mediaani oli 402 €/kk vuonna 2017 ja 367 €/kk vuonna 2012

Asiakasmaksuvapautukset ovat käytössä harvoin

95 % kunnista ei myöntänyt asiakasmaksuvapautuksia omaishoitajille ja 81 % kunnista omaishoidettaville

41 % kunnista palveluseteli oli käytössä omaishoitajan vapaisiin liittyvissä palveluissa ja 32 % kunnista muissa omaishoidon tukeen liittyvissä palveluissa

- Asiakasmaksuvapautuksia voidaan myöntää harkinnan mukaan helpottamaan omaishoitoperheiden taloudellista selviytymistä
- Omaishoitajille ja -hoidettaville myönnetään asiakasmaksuvapautuksia harvoin
- Palvelusetelin avulla asiakas voi valita itse miltä taholta palvelun hankkii
- Palvelusetelin laajempi käyttö edistäisi omaishoitoperheiden valinnanvapautta

5

OMAISHOIDON SUUNTAVIIVAT

lääkäiden omaishoidolla korvataan kotihoidon, intensiivisen kotihoidon ja tehostetun palveluasumisen palveluja

lääkäiden omaishoidettavien osuus muissa palveluissa, jos omaishoidon tukea ei olisi myönnetty

Kotihoito	34 %
Intensiivinen kotihoito (yli 60 käyntiä/kuukausi)	29 %
Tehostettu palveluasuminen	28 %
Perhehoito	5 %
Vanhainkoti- ja laitoshoido	4 %

- Kuntia pyydettiin arvioimaan, mihin palveluihin iäkkäät omaishoidettavat olisivat sijoittuneet, jos omaishoidon tukea ei olisi myönnetty
- Arvioiden mukaan ilman omaishoidon tukea palvelutarpeeseen olisi vastattu ennen kaikkea **kotihoidon, intensiivisen kotihoidon ja tehostetun palveluasumisen** palveluilla (91 %)
- Vanhuspalvelulain 14 § ajatus kotiin annettavien palvelujen ensisijaisuudesta näkyy myös oheisissa jakaumissa – vain pieni osa iäkkäistä omaishoidon tuen hakijoista olisi sijoitettu vanhainkoti- ja laitoshoidon

Omaishoidon kehittämiseen varattu lisämääräraha on vaikuttanut omaishoidon tukiin ja palveluihin vaihtelevasti

Kysymykseen vastanneesta 106 kunnasta:

- 53 kuntaa vastasi, että lisämääräraha ei ole vaikuttanut tai ohjautunut omaishoitoon
- 23 kuntaa vastasi, että lisämäärärahaa on hyödynnetty omaishoidon palvelujen kehittämisessä
- 14 kunnasta kerrottiin että omaishoidon tuki on voitu myöntää kriteerit täyttävälle hakijoille
- 13 kunnan asiantuntija ei ollut tietoinen lisämäärärahan vaikutuksista
- 12 kunnasta viestittiin, että rahaa on käytettävissä riittävästi tai enemmän

Millä tavoin valtion kunnille suuntaama omaishoidon kehittämisen lisämääräraha on vaikuttanut käytettävissä olevien rahojen määrään omaishoidon tuissa ja palveluissa kunnassanne?

- Valtio on varannut omaishoidon kehittämiseen lisämäärärahaa vuodesta 2016 alkaen ja raha on jaettu kunnille osana valtionosuuksia
- Lisämääräraha on 75 miljoonaa euroa vuodessa
- Puolet kunnista arvioi, että lisämäärärahalla ei ole ollut vaikutusta omaishoitoon, mutta toisaalta myös osassa kunnista on tehty kehittämistyötä rahan avulla

Omaishoidon tarve kasvaa tulevaisuudessa

Kysymykseen vastanneessa 123 kunnasta:

- 61 kuntaa toi esiin omaishoidon tarpeen tai omaishoidon määrän lisääntyminen tulevaisuudessa
- Toisaalta jossain kunnissa kyseenalaistettiin omaishoidon säilyminen houkuttelevana vaihtoehtona
- 43 kuntaa oli toiveikkaita, että toimintatavat tai kriteerit tulevat yhtenäistymään tulevaisuudessa
- 18 kunnassa omaishoidon palveluvalikoiman monipuolistuminen nähdään mahdollisena

Millaisena näette omaishoidon tilanteen maakunnassanne seuraavan viiden vuoden aikana?

KESKEISET HAVAINNOT

- 75 vuotta täyttäneiden omaishoidettavien määrälle asetettu viiden prosentin kattavuustavoite saavutettiin 53 % kunnista vuonna 2017
- Omaishoidettavan muistisairaus on yleisin omaishoidon syy
- Omaishoitajien hyvinvointi- ja terveystarkastuksia järjestettiin kunnissa jo laajasti
- 80 % omaishoitajista tekee lähes ympärivuorokautisesti sitovaa omaishoitotyötä, ja edelleen vain puolet omaishoitajista pitää lakisääteisiä vapaitaan
- Ilman omaishoitosopimusta läheisiään auttaville myönnetään vapaita vielä vähäisesti
- Omaishoitajille myönnetään useimmin lain määrittämän minimin suuruinen palkkio

TULOKSISTA TARKEMMIN

Julkaisuja

[Leppäaho S, Kehusmaa S, Luomala O ja Luoma M-L. Kaikenikäisten omaishoito – Omais- ja perhehoidon kysely 2018. Teoksessa: Omais- ja perhehoidon kehitys vuosina 2015–2018. Päätelmät ja suositukset jatkotoimenpiteiksi. Sosiaali- ja terveysministeriön raporteja ja muistioita 61/2018.](#)

[Leppäaho S, Kehusmaa S, Jokinen S ja Luomala O. Omaishoidon tuen ja palvelujen kehitys slideshare-esitys.](#)

Lisää aiheesta thl.fi-verkkosivuilla

OMPE-kyselytutkimus: www.thl.fi/ompe

Omaishoito ikääntymisen aihesivuilla:
<https://thl.fi/fi/web/ikaantyminen/kotona-asumisen-ratkaisuja/omaishoito>

Suvi Leppäaho
tutkija
suvi.leppaaho(at)thl.fi

Sari Kehusmaa
johtava asiantuntija
sari.kehusmaa(at)thl.fi